

УДК 002.2

В. Сошинська,
старший викладач
Видавничо-поліграфічного інституту
Національного технічного університету України «КПІ»

СТАТИСТИКА ДРУКУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ПРО РОЗВИТОК КНИГОВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ

Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій та особливостей розвитку видавничо-поліграфічної галузі. Аналізуючи історичний розвиток вітчизняної та міжнародної статистики друку, автор пов'язує основні проблеми (на сучасному етапі) в цій специфічній сфері з приватним характером видавничої справи та несистематизованим нормативно-правовим регулюванням. У висновках підкреслюється значення статистики друку як реального відображення суспільних та економічних процесів у житті сучасної України.

Ключові слова: статистика, інформаційне джерело, друк, книжкова справа, книговидавнича галузь.

Сошинская В. Статистика печати как информационный источник о развитии книгоиздательской отрасли

Статья посвящена исследованию основных тенденций и особенностей развития издательско-полиграфической отрасли. Анализируя историческое развитие отечественной и международной статистики печати, автор связывает основные проблемы (на современном этапе) в этой специфической сфере с частным характером издательского дела и несистематизированным нормативно-правовым регулированием. В выводах подчеркивается значение статистики печати как реального отображения общественных и экономических процессов в жизни современной Украины.

Ключевые слова: статистика, информационный источник, печать, книжное дело, книгоиздательская отрасль.

Soshinska V. Statistics of printing as a source of information on the development of book publishing

The article deals with the study of the main trends and features of development of book publishing and printing industry. Analyzing the historical development of national and international statistics of printing the author connects the main present-day problems arising in this specific area with private character of printing industry

and non-systematical legal regulation. The article underlines the importance of press statistics as a real reflection of the social and economic processes in present-day Ukraine

Key words: *statistics, source of information, printing, book publishing, printing industry.*

На основі статистики друку вивчаються кількісні та якісні зміни у видавничій справі, виявляються тенденції та особливості розвитку видавничо-поліграфічної галузі, розробляються науково обґрунтовані прогнози розвитку книжкової справи.

Вперше питання про організацію міжнародної статистики друку було поставлено в 1907 р. на сесії Міжнародного статистичного інституту в Копенгагені. В першій третині ХХ ст. активна діяльність у цьому напрямі провадилась Об'єднаним міжнародним бюро з охорони інтелектуальної власності (попередником Всесвітньої організації інтелектуальної власності), Міжнародним бібліографічним інститутом, що з 1931 р. був перейменований у Міжнародний інститут документації, Міжнародним інститутом інтелектуального співробітництва Ліги Націй (попередником ЮНЕСКО), Міжнародним статистичним інститутом, Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій.

Питання міжнародної статистики друку обговорювалося на Міжнародному конгресі бібліотекарів та прихильників книги (Прага, 1926), на сесіях Міжнародного статистичного інституту (Рим, 1925, Каїр, 1928), на 1-му Всесвітньому конгресі з бібліотекознавства і бібліографії (Рим — Венеція, 1929), сесіях Міжнародного комітету бібліотек (1931, 1937, 1939) та інших професійних зібраннях [1].

В Україні в першій третині ХХ ст. питання статистики друку розробляли Книжкова палата УРСР ім. І.Федорова та Український науковий інститут книгознавства (УНІК). Останній з 1923 р. по 1930 р. включно видавав у Києві журнал «Бібліологічні вісті». Спираючись на систематичний анований покажчик змісту цього видання, укладений Ковальчук Г. І. [2], можна простежити відображення статистичних даних із видавничої справи на сторінках єдиного на той час у СРСР наукового часопису з книгознавства.

Насамперед у структурі «Бібліологічних вістей» більша частина статистичних матеріалів була опублікована в розділі «Хроніка». Повідомлення в ньому стосувалися як України, так і інших країн. Крім того, тут публікувалися як поточні, так і ретроспективні статистичні дані. Також на сторінках часопису вміщувалися окремі статті та огляди, в яких розглядалися проблеми книговидання в історичному аспекті та у тогочасному соціально-економічному і культурно-просвітницькому контексті.

Щодо статистики друку в Україні, маємо, наприклад, повідомлення про обсяг видавничої продукції за окремий місяць, а саме: за даними Української книжкової палати опубліковано 158 назв видань загальним тиражем 1260000 примірників, з них 36% — українською, 64% — російською мовами, накладом 49% українською і 51% російською. Середній обсяг української книги — 114 с.; російської — 110 с. [Друк УРСР за жовтень 1923 р. // 1923. — № 4. — С. 82. — Хр.]. А в аналітичній розвідці А. Козаченка простежувались етапи розвитку книжкової продукції УРСР за період 1923–1926 рр. Подана статистика по роках, видавничих групах, кількості назв, обсягу видань, тиражу, мові. Також у статті вказана статистика видавничої діяльності ДВУ, «Книгоспілки», «Пролетарія», інших видавництв [Козаченко А. Книжкова продукція УРСР (1923–1926) // 1927. — № 2. — С. 24–45. — Відбиток.].

Важливим є той факт, що бібліологічна громадськість активно цікавилася станом книговидання зарубіжних країн, що давало змогу порівняти тогочасний стан і тенденції розвитку галузі зі здобутками іноземних колег. Так, наприклад, у різні роки були опубліковані відомості про книжкову продукцію таких країн, як Німеччина, Англія, Франція, Італія, Японія, Норвегія, Угорщина, Данія [Розмір книжкової продукції Європейських держав у 1920 р. // 1923. — № 1. — С. 35. — Хр.; Статистика книжкової продукції // 1925. — № 1–2. — С. 128. — Хр.]. Статистичні і соціологічні дані про книговидання і читання в Німеччині вказувалися у матеріалах дослідження на основі анкетного обстеження близько 100 великих німецьких книгарень [Про інтереси сучасного німецького читача-покупця] // 1929. — № 4. — С. 80. — Хр.].

Окремо розглядалася статистика друку сусідньої Польщі. Маємо повідомлення, що у 1925 р. тут надруковано 5969 назв у кількості 22939472 примірників, з них 84,8% польською, 8,7% єврейською, 3% українською мовами. Перше місце займає художня література [Книжкова продукція в Польщі // 1926. — № 3. — С. 96. — Хр.]. Також досліджувалася динаміка випуску книжкової продукції польською мовою на теренах Радянського Союзу. У статті Й.Залевського подано характеристику видань за період 1917–1928 рр., вказано основні видавництва, наведено список періодичних видань польською мовою [Залевський Й. Польська видавнича продукція в СРСР за 1917–1928 роки // 1929. — № 2–3. — С. 54–59.].

Окремі опубліковані в «Бібліологічних вістях» повідомлення висвітлюють і динаміку світового книговидання в цілому. За даними Пруської державної бібліотеки, за 1928 р. світова книжкова продукція збільшилась на 20%. Причина цього — поява нових наук та утворення нових держав [Книжкова продукція всесвіту після війни // 1930. — № 1. —

С. 128–129. — Хр. — Підп.: Z.]. Спостерігаємо тенденцію до зростання у 1922–1927 рр., стабілізацію і навіть зниження обсягу світової книжкової продукції у 1928 р. [Книжкова продукція європейських країн та США за 1928 рік // 1930. — № 2. — С. 134–135. — Хр.]].

Що стосується стану видавничої справи в РРФСР, то повідомлялося, що обсяг видавничої продукції збільшився у 1925 р. порівняно з 1924 р. на 60–70%. Видано 36416 книжок тиражем 342035804 примірників. У структурі переважають відомчі видання — 44,9%. Половину друкованих одиниць дає Москва [Книжкова продукція РРФСР // 1926. — № 3. — С. 96. — Хр.]].

Окремі статистичні дані в історичній ретроспективі подані в науковій статті К.Благовещенської, присвяченій історії друкарства в Україні у XVIII–XIX ст. Тут наведено реєстр друкарень, статистику видань, діаграми випуску книжкової продукції, таблицю випуску друкованої продукції цивільного друку в Україні за 1765–1850 рр. Крім того, подано список використаних бібліографічних джерел, відповідні урядові розпорядження [Благовещенська К. До історії друкарень російського цивільного друку на Україні (1765–1850 рр.) // 1929 — № 4. — С. 33–46].

У часописі «Бібліологічні вісті» вміщувалася статистична інформація не лише про видавничу, але й про поліграфічну галузь. Так повідомлялося, що станом на 1904 р. у світі щорічно вироблялося 980 млн кг паперу, з яких 300 млн кг припадало на часописи, 191 млн кг — на книги. На 1 людину в США — 17 кг, Німеччині — 13, Англії — 16, Франції — 9, Австрії — 8, Італії — 7 кг [[Статистика вироблення та вжитку паперу] // 1923. — № 4. — С. 83. — Хр.]].

Публікувались також статистичні огляди періодичних видань. Так у статті В.Ігнатієнко розглянуто пресу українською мовою в 1922 р. (усього 96 назв), незалежно від території видання і розповсюдження, наведено статистичні відомості видання по окремих регіонах, подано абетковий показник видань [Ігнатієнко В. Українська преса в 1922 р // 1923. — № 1. — С. 5–12; 1923. — № 2. — С. 19–26]. За даними І.Калиновича, у 1923 р. вийшло 172 українських періодичних видання, з них 42 на території УРСР [Українські періодичні видання] // 1923. — № 4. — С. 82. — Хр.]]. Показово, що за кількістю газет національною мовою Україна займала останнє місце серед інших республік («Більшовик», № 26) [Про стан і завдання преси СРСР] // 1923. — № 4. — С. 82. — Хр.]].

Як уже зазначалося, в першій третині XX ст. статистику друку в Україні провадила також Книжкова палата. Так у 1927–1928 рр. вона вміщувала в «Літописах українського друку» щоквартальні статистичні огляди книжкової продукції, друкувала статті з різноманітних питань розвитку бібліографічної статистики. На сучасному етапі Книжкова палата України

(м. Київ), яка є державною культурно-науковою установою у сфері видавничої та інформаційної діяльності, відповідно до Закону України «Про видавничу справу» [3] здійснює державну статистику друку, підготовку статистичних матеріалів, що характеризують динаміку й тенденції у видавничій справі.

Аналізуючи сучасний стан статистики друку в Україні, варто відзначити, що, починаючи з 1997 року, щорічно виходять статистичні збірники «Друк України», а в журналі «Вісник Книжкової палати» публікується поточна статистика друку та аналітичні огляди видавничої діяльності в Україні [4].

Статистичні збірники «Друк України» містять основні кількісні показники випуску видань у взаємозв'язку з їх якісними ознаками, що характеризують видавничу діяльність в Україні за той чи інший рік. Ступінь повноти й достовірності даних зумовлений обсягом надходження обов'язкових примірників видань і своєчасним поданням видавцями державної статистичної звітності про випуск друкованої продукції за формою № 1-В до Книжкової палати України. Цей статистичний звіт складається щомісячно на всі видання і надсилається не пізніше 5 числа після звітного місяця всіма видавництвами та видавничими організаціями незалежно від їхнього підпорядкування та форм власності Державному Комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення, «Книжковій палаті України імені Івана Федорова». У свою чергу, Книжкова палата подає зведений звіт Державному Комітету статистики України не пізніше 20 травня наступного за звітним роком.

Інструкція по заповненню форми № 1-В була затверджена і введена в дію з 1 січня 1993 р. На той час звіт складався за такими розділами:

- 1) Книги і брошури;
- 2) Періодичні видання;
- 3) Образотворчі видання;
- 4) Картографічні видання;
- 5) Нотні видання;
- 6) Інші друковані видання.

Сучасна форма звіту зазнала змін: до обов'язкових даних віднесли відомості про мову видання; автора, упорядника, перекладача; назву видання; мову оригіналу; обсяг в аркушах; тираж і т. ін.

За таких умов Книжкова палата оприлюднює на початку кожного року попередні статистичні дані, а в травні-червні – остаточні за минулий рік. Не став винятком і 2008 рік: у звіті подано загальну характеристику випуску книг і брошур; розподіл їх випуску за тиражними групами; випуск за укрупненими тематичними розділами; за цільовим призначенням; за

мовами народів світу; видавництвами та видавничими організаціями. Крім того, проаналізовано випуск художньої, дитячої літератури та шкільних підручників мовами народів світу, наведено дані про випуск видань за територіальною ознакою.

Отже, протягом 2008 р. Книжкова палата зареєструвала 24040 назв книг і брошур загальним тиражем 58158,1 тис. примірників, що становить 1,3 книги на одного мешканця в Україні, що порівняно з аналогічними даними 2007 року становить: за назвами — 133,7%, за тиражами — 103,6% [5]. Відомо, що в Росії у 2007 р. цей показник був на рівні 4,58 примірника, а в країнах Євросоюзу він коливається в межах 5–8 примірників.

Вітчизняні книговидавці постійно зазначають, що на їхню діяльність значний вплив мають соціально-економічні процеси, що відбуваються в останні роки в Україні, що розвиток видавничої галузі безпосередньо залежить від стану економіки, політичних факторів, розвитку провідних технологій, рівня культури суспільства тощо.

Приватний характер видавничої діяльності, що став переважати в останні роки в нашій країні, не систематизоване законодавство з питань про комерційну таємницю, (відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права, як і дія Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції» та інших Законів України, що визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин) мала зацікавленість державних установ і самих видавців у повному та об'єктивному обліку видавничої продукції визначають обмежений характер сучасних показників статистики друку.

Разом з тим статистика друку в Україні сьогодні, за певних умов, може стати реальним відображенням процесів, що відбуваються в економіці країни, її політичному житті і не тільки. Не слід забувати, що об'єктом статистики друку слугує друк у широкому значенні цього поняття, а предметом дослідження — видання і його ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Статистика печати* [Текст] // Книговедение : энцикл. слов. / редкол. : Н.М. Сикорский (гл. ред.) и др. – М., 1982. – С. 517–519.
2. *Бібліологічні вісті (1923-1930)* [Текст] : сист. анот. покажч. змісту / Нац. парлам. б-ка України ; уклад. Г.І. Ковальчук ; наук. ред. С.І. Білоконь. – К., 1996. – 158, [2] с.
3. *Про видавничу справу* [Електронний ресурс] : Закон України від 05.06.1997, № 318/97. – Спосіб доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. *Сенченко М.І.* Книжкова палата України [Текст] : історія і сьогодення / М.І. Сенченко. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : Кн. палата України, 2004. – 164 с. : іл.
5. *Буряк С.* Аналіз випуску друкованої продукції в 2008 році [Текст] / С.Буряк / Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 5. – С. 11–16.